

Vysvětlení jednání takových proudů stojí mimo akční radius nabízeného výkladu. Zdá se, že také A. Scott se zcela nevyvaroval chybě, kterou sám vyčítá funkcionalismu i neomarxismu, a to vidět NSH jako homogenního aktéra (všechny složky hnutí usilují o průnik do politického prostoru). Realita NSH je, zdá se, přece jen složitější.

Ideology and the New Social Movements není dílem typu intelektuálního výpadu A. Touraina v *The Voice and the Eye*, nebo nekonformní výzvy Melucciho v *Nomads of the Present*. Jeho síla spočívá v něčem jiném. Nalezneme ji především v systematizaci politické interpretace NSH, vycházející z tradice Eisengera, McAdama a Tillyho. Obzvláště pokus o překlenutí mezery mezi makroteoriemi NSH a TMZ prostřednictvím mechanismů zprostředkovávání zájmů a teorie uzavřenosti je obohacením této tradice. Svým výkladem v žádném případě neuzavírá možnost tematizovat převažující kulturní orientace některých proudů NSH. Jen tento prostor nevyužívá a nadměrně zdůrazňuje právě politické souvislosti existence NSH.

Jeho "revizionistický" přístup, jak jej sám nazývá, účinně nahlodává mýty úzce spojené s fenoménem NSH, a to přes již zmíněnou

tendenci k jejich jednostranné politické interpretaci. To se týká především předpokladu novosti NSH. Podle autora jde spíš než o nový typ sociálních hnutí jen o jiného aktéra (novou střední třídu) a jiná témata, kterým je v současnosti uzavřen prostor politického rozhodování tak, jak byl v minulosti uzavřen jiným aktérům a jiným tématům.

Také představu o možnosti zformování hnutí, které by spojovalo poměrně široké spektrum NSH v nového sociálního aktéra, považuje více za výsledek přání než realistického posouzení současného sociálního a politického vývoje v západní Evropě.

Zpracování výše uvedených aspektů problematiky NSH představuje nezanedbatelný příspěvek k jejímu hlubšímu poznání. Dokud však nebudou se stejnou přesvědčivostí, s jakou vysvětlil autor recenzované knihy vznik a smysl aktivit "realistických" proudů NSH osvětleny tyto momenty také v případě proudů "fundamentalistických", nebude možno hovořit o uceleném obrazu tohoto společenského jevu. Krok, který k němu A. Scott učinil, však není nevýznamný.

František Znebežánek

Evelyn Sullerot: Quels peres? Quels fils?

Paris, Fayard 1992, 381 p.

Francouzská socioložka Evelyn Sullerotová není českému čtenáři odborné literatury zcela neznáma. V roce 1992 se s ní mohl setkat v referátech o kulatém stole věnovaném dějinám evropské rodiny na pražském mezinárodním kmenologickém kongresu. Její příspěvek o rodině v Evropě po druhé světové válce vzbudil pozornost a dříve, než jej kongresový sborník uveřejní ve francouzštině, byl vydán již jeho český překlad ve sborníku *Historická demografie* č. 16. (HD 16, Praha, Sociologický ústav ČSAV 1992) Ve francouzské sociologické literatuře je ovšem Evelyn Sullerotová známa nejen jako autorka desítek knih o ženě a rodině v Evropě po druhé světové válce, nýbrž i jako členka mnoha poradních komisí francouzské vlády v oblasti

populace a rodiny ve Francii. Sullerotová patřila v uplynulých třiceti letech k renomovaným sociologům, kteří byli při tom, když se ve Francii pořádaly ankety o postavení ženy v rodině po druhé světové válce, o zaměstnání vdané ženy a matky mimo rodinu, o ženské antikoncepci a mnoho dalších podobných. Nyní, téměř na konci své vědecké kariéry, vydává Sullerotová knihu, jejímž ústředním tématem není vztah ženy a rodiny, nýbrž vztah rodiny a muže.

Knih s volně přeloženým titulem "Jaký otec, takový syn" vyšla v květnu 1992 a na náročném pařížském knihkupeckém trhu zaznamenala pozoruhodný úspěch. V úvodu se autorka hlásí k svému dlouholetému zaujetí pro rovnoprávné postavení ženy v rodině, pro její právo na vlastní povolání, pro svobodu rozhodování o počtu dítěte, které porodí. Domnívá se však, že nyní vystalo nové nebezpečí pro integritu rodiny, a to

v mizející roli otce. Podle jejího názoru, ženy mnohaletým prosazováním rovnoprávnosti s muži ve veřejném životě a v zaměstnání dosáhly v současné době něčeho, o čem vlastně neusilovaly, totiž moci v rodině, z níž zmizel nadobro patriarchát. Jsou-li ženy v západní společnosti hlavními aktéry plánovaného rodičovství, považují za přirozené rozhodovat i o osudu dětí. Otcové oddělením místa zaměstnání od místa života rodiny opustili tradiční roli předavatelů vědomostí a zkušeností dalším generacím a matky ji hůře či lépe převzaly, aniž je ovšem kdo mohl zbavit jejich role mateřské.

První tři kapitoly knihy věnuje autorka zaznamenávání svých dojmů ze studia historie rodičovských vztahů. Otcovské vazby k potomkům sleduje od primátů po člověka, od řecké mytologie a Bible po ambivalentní postoj Velké francouzské revoluce k moci otcovské. Upozorňuje na staletí panující názor právě tak mezi učenici, jako mezi prostými venkovany, kteří nikdy nečetli Aristotela, ale stejně jako on věřili, že veškerým zdrojem života je mužské sperma a ženské tělo že je jen dočasnou kolébkou, v níž dítě dorůstá do své novorozenecké podoby. Přesto, že na konci 17. století byly v ženském těle objeveny ovaria a ovocyty, názor na podíl matky na vzniku embrya se ještě dlouho nezměnil, protože téměř současně v 70. letech 17. století byla zpozorována pod mikroskopem vitalita a množství spermatozoidů v spermatu. I přes velký pokrok lékařské a biologické vědy až do zcela nedávné doby nebylo možno s jistotou určit či vyloučit otcovství. Teprve Jeffreysův test může určit otce dítěte se stoprocentní jistotou, avšak na současný vztah otců k vlastním dětem působí spíše okolnosti společenské než vědecké důkazy.

Sullerotová se domnívá, že ve Francii došlo v letech 1965-1985 k jakémusi potlačení otců. Této okolnosti věnuje další tři kapitoly své knihy. Evropské demografické charakteristiky ukazují, že v 2. polovině 60. let přichází ze skandinávských zemí krize manželství. Roste počet porodů nemanželských dětí, klesá počet sňatků a stoupá počet rozvodů. Předpokládalo se, že odklon od manželství úředně sezeného ve prospěch nesezeného volného svazku vytvoří nový,

možná trvalejší typ rodiny. Nesezdaná soužití však neprokazují očekávanou stabilitu. Rozpadají se snad častěji než legální manželství. Po rozpadu takového svazku otec ztrácí děti v něm narozené. Avšak situace otců není příznivější ani při rozvodech legálních manželství. O rozvod ve většině případů žádají ženy, do jejichž péče jsou děti převážně svěřovány. Sullerotová tvrdí, že dnes žijí ve Francii 2 milióny dětí odloučených od svých otců a 600 000 z nich se s otcem vůbec nestýká. V polovině 70. let si stav rodinných vztahů ve Francii vynutil změnu zákona o rozvodu, když předtím již došlo ke změnám v rodinném právu, týkajícím se pravomoci otce a rovnoprávnosti manželů. Sullerotová se při této příležitosti zamýšlí nad tím, kde je třeba hledat zdroj změn v legislativě. V případě Francie se zdá být jasná souvislost se stavem společnosti na konci 60. let.

Jen několik měsíců před studentskými bouřemi v květnu 1968 byly uveřejněny výsledky ankety u francouzské mládeže 15 až 18 letě, kde mezi jiným měli mladí označit své vztahy k rodičům stupnicí známek. Ani jeden chlapec, ani jedno děvče nedali svému vztahu k otci maximální ohodnocení, zatímco vztah k matce byl hodnocen většinou dost příznivě. Sullerotová se domnívá, že vlastně francouzští sociologové vůbec neměli být překvapeni, když se v květnu 1968 objevily na zdech nápisy "Pryč s autoritářstvím! Pryč s otci!" Sama si patrně již tehdy situaci uvědomovala, jak uvádí ve vzpomínce na vlastní slova k manželovi, když spolu v květnových dnech 1968 přihlíželi z oken svého bytu na bulváru sv. Michala demonstraci mládeže, v níž pochodovaly i jejich dvě nejstarší děti. Řekla prý mu tehdy: "Vidíš, to je první generace vychovaná bez vás otců. Vychovaná jen ženami: matkami doma, kde nikdy nejste a učitelkami a profesorkami na školách a gymnáziích, protože muži opustili vychovatelská povolání..."

Ve třech posledních kapitolách knihy se Sullerotová věnuje shromažďování důkazů o tom, co znamená v současné době absence otce v rodině pro dítě, pro matku i pro něho samého. Za hlavní důvod ztráty kontaktu mezi otcem a dítětem považuje rozvod a svěření dítěte do péče matky. Domnívá se, že

žijící pokrevní otec není u dítěte nikým zastupitelný. Považuje roli biologického otcovství v životě muže za velmi důležitou a je přesvědčena, že ve většině případů muž velmi silně touží po své reprodukci v potomstvu. Dokládá to i výsledkem nedávné francouzské ankety v závěru své knihy. Tématem ankety byl pohled dnešních synů na jejich otcovství v 21. století. Tito synové naprosto nevidí v svých otcích vzor pro své budoucí chování v rodině, jak tomu bývalo v tradičních společnostech, nýbrž chtějí svým dětem být jinými otci, než byli ti jejich. Avšak se svým otcovským posláním v každém případě počítají.

Záměr Evelyny Sullerotové vysvětlit aktuální problémy mužské existence v západoevropské společnosti změnami tradičních rolí muže a ženy v rodině není v současné literatuře o těchto otázkách ojedinělý. Například za několik málo měsíců po její knize o otcích vyšla v Paříži kniha Elisabeth Badinterové o mužské identitě nazvaná písmeny XY, která označují seskupení chromozomů pro vytvoření jedince mužského pohlaví. (Elisabeth Badinter, *XY de l'identité masculine*, Paris, Odile Jacob 1992, 315 s.) Autorka této knihy, zkušená popularizátorka výsledků různých věd o člověku a společnosti, neváha-

la s odkazem na názory americké sociologické a psychoanalytické literatury prohlásit, že patriarchální systém v západní společnosti zrodil muže, který nedokáže uvést v soulad X a Y, své dědictví otcovské a mateřské. Kritika feministek namířená proti patriarchátu zpochybnila prý postavení muže v současné společnosti. Badinterová se velmi úzce stýká s tématem "otcovství" Evelyny Sullerotové v pojednání o vlivu industriální společnosti na propad ve vztahu otce a syna. Podobně jako Sullerotová hlásá, že západní svět potřebuje jakousi revoluci otcovství. Ovšem zatím co kniha Evelyny Sullerotové striktně vychází z výsledků sociologických výzkumů, na nichž se její autorka často podílela vlastní vědeckou prací, kniha Elisabeth Badinterové jako by si vybírala nejsenzačnější výsledky prací různých škol sociologických, etnologických, antropologických apod. Na pařížském trhu měla sice po několik měsíců ještě větší úspěch než kniha Sullerotové, avšak dnes již je mimo hlavní čtenářskou pozornost, zatímco kniha "Jaký otec, takový syn" zůstává trvalým svědectvím seriózního přístupu sociologa k problému rodičovských rolí v současné západní rodině.

Pavla Horská

Le nouveau comportement démographique. Le 4eme colloque démographique

Acta demographica X, vydala přírodovědecká fakulta UK a Československá demografická společnost při ČSAV, Praha 1990 (vyšlo 1992).

Poté, co v roce 1987 formuloval holandský demograf Dirk van de Kaa téze druhého demografického přechodu, lze se s jejich ohlaselem setkat v řadě studií týkajících se soudobého stavu populace v Evropě. V tomto směru nejsou výjimkou ani práce věnované některým rysům populačního vývoje Francie a Československa, které byly předneseny na semináři "Nové demografické chování" a které pod stejnojmenným názvem vydala Karlova univerzita ve spolupráci s Československou demografickou společno-

stí při ČSAV, bohužel až po třech letech, neboť seminář se konal v Praze 23. a 24. listopadu 1989. Přesto neztratily příspěvky na aktuálnosti. Dotýkají se totiž těch oblastí demografického chování, jež současná evropská společnost zpravidla vědomě ovlivňuje a jež jsou zároveň námětem nejširších diskusí - uzavírání a rozpadu manželství a prokreace a jejího ovlivňování. Diskusí, které v uplynulých letech sice rozvířily hladinu i u nás, ale ne ve vědeckých kruzích, i když česká demografie na řadu dvousečných aspektů poválečného populačního vývoje již po léta upozorňuje a demografická statistika pro jejich hodnocení data poskytuje. O to zajímavější je porovnání se situací ve Francii, která může do určité míry reprezentovat vyspělé evropské země (ale jen do určité míry, protože populační vývoj Francie se od zbytku Evropy i světa mírně odlišuje již více než dvě stě let).